

Bevezető

■ Egy hosszú és/vagy rövid – esetleg akár keresztbe metszett – századról szól a lapszám, amelyet az olvasó a kezében tart: a magyarság 20. századáról, amely – nemzetünk tekintetében egyértelműen – az ismétlődő kényszerhelyzetek és gyakorta beszűkülő mozgásteretek okán a szinte állandósult törések és többnyire egymást tagadó, folytonos újrakezdések időszakaként is körülírható.

Olyan századról szól, amely – európai és ezen belül magyar vonatkozásban egyaránt – egyidejűleg keltett felfokozott reményeket és pillanatokon belül szenttelenül rombolt le illúziókat. Nehezen érthető, ráadásul megérthető száz év volt, melyben mintha több évszázad történései sűrűsödtek, „teleszkopizálódtak” volna. Súlyos és mindmáig értelmezésre váró, többolvasatú történeti üzenetek és tanulságok tárháza – a „szélsőségek százada”. A 20. századi magyar történelem korszakolását gyakorlatilag a nagyhatalmi politikának a régióra gyakorolt hatásai „indukálják”. A négy, egymástól markánsan elkülönülő korszak három világtörténeti sorsdöntő esemény „hozadékaként” konstruálódik. A Habsburg Birodalom részét alkotó Magyar Királyság több évszázados történetét – utolsó stádiumában a dualizmust záró „boldog békeidőket” – az első világháborút követő történeti átrendeződés, a versailles-i békerendszer részét képező trianoni szerződés zárja le. Ennek értelmében Magyarország területe egyharmadára, lakóinak száma szinte felére csökkent. A második világháború befejeződése a második nagy korszak, a negyedszázados Horthy-korszak végére tesz pontot, úgy, hogy az 1947-es párizsi békeszerződés egyetlen apró módosítástól eltekintve az 1920-as trianoni határokat állítja vissza. Egyben „átsegíti” Magyarországot a szovjet érdekszférába, ami egy rövid átmenet – az 1944–1949-es periódus „népi demokráciája” vagy „koalíciós évei” – után megalapozza a mintegy negyvenéves államszocializmus időszakát, benne a rákosista diktatúrával és az 1956 utáni Kádár-rendszerrel. Végül a század nyolcvanas éveinek vége felé a Szovjetunió meggyengülése, illetve összeomlása és ezzel egyidejűleg a hidegháborús időszak befejeződése lehetővé teszi a rendszerváltást, vagyis a harmadik Magyar Köztársaság létrejöttét. A régió többi, mindaddig a szocialista tömbhöz tartozó – és részben jelentős számú magyar nemzetiségű lakost magáénak tudó – államában hasonló folyamatok mennek végbe.

E történelmi korszakok mindenképpen többé-kevésbé ellentmondásos a megítélése. Valójában egyik szakasz sem írható le össznemzetileg elfogadott toposzokkal és sztereotípiákkal. Az interpretációs sémák a század főbb folyamatairól és fordulópontjairól mind a mai napig igen ambivalensek, sőt esetenként éles ellentmondásban állnak egymással.

A magyarság 20. századáról a közelmúltban, az elmúlt két évtizedben (is) több átfogó elemzés született. Jelen lapszám nem kíván konkurálni a komplex, olykor sok száz oldalas kitevő összegzésekkel. Már csak terjedelmi okokból sem vállalkozhat a korszaknak és a témának a maga teljességében való bemutatására. Mindössze arra tesz kísérletet, hogy néhány tanulmány erejéig tematikai szempontból tekintse át és tegye mérlegre történelmünk utolsó száz évét. A tanulmányok által feldolgozott szegmensek – politikai rendszerek, társadalom, gazdaság, külpolitika, magyarság a kelet-közép-európai nemzetállamokban – elsősorban horizontális, a tematikai rendezőelvet alapul vevő és ezen belül a történelem természetéből adódó vertikális elv, a kronológia alapján kerülnek bemutatásra.

A tematikus tömb összeállításáért köszönet illeti az öt neves magyarországi szerzőt, akik közül Romsics Ignác a koordinációs és szerkesztési munkába is bekapcsolódott.